

На прелазу векова Војни музеј се изнова, на кратко, суочио са „новим почетком“, тешким финансијским приликама, замрлом издавачком делатношћу, смањењем колектива и запостављањем ауторитета струке (стручности), наметањем „командовања“ у осетљивим пословима музеологије. Ипак, сопствено искуство, стечено знање, свест о значају, критичко промишљање улоге Војног музеја сигуран је темељ и инструктиван путоказ који води будућности. Томе, уз остало, служи и ова изузетна књига којом се може поносити музеолошка струка (студија случаја нуди пресек кретања у српској и југословенској музеологији), издавач, његови уредници, аутор, али и Војска Србије.

Љубодраг ДИМИЋ

Odd Arne Westad. *The Cold War: A World History*.
New York: Basic Books, 2017, 710.

Истраживања историје Хладног рата и свих његових аспеката за сигурно данас представљају најбрже растући и најдинамичнији део светске историографије. Само у последњих двадесетак година широм света се појавило на стотине и стотине књига и још више научних чланака који су се бавили најразличитијим сегментима тог глобалног историјског процеса. Међутим, иако је изучавање специфичних тематских целина или студија случаја и даље најприсутније у светској хладноратовској историографији, можемо ипак рећи да и даље оскудевамо у добрим синтетичким радовима који би на један дубински и свеобухватан начин, засновани на озбиљним емпиријским истраживањима, приказали најважније појединости тог периода, али и осмислили један чвршћи и интегративнији теоретски оквир који би последњих 70 година светске историје ставио у једну ширу и кохерентнију научну перспективу.

Већ током 90-их и почетком новог миленијума почеле су се појављивати синтетичке студије историје Хладног рата које су писали веома познати аутори као што су Мартин Вокер, Џон Луис Гедис, Мелвин Лефлер, Норман Стоун и др., а који су сви настојали да се, овако или онако, ослоне на нова истраживања која су настајала међу западним историчарима, уз успутне осврте на научне резултате историчара из других делова света. Оно што је било карактеристично за све ове историје Хладног рата била је чињеница да су ту историјску епоху искључиво посматрале из америчког или западног угла, највише се ослањајући на тек декласификовану архивску грађу из западних архива. Тиме је Хладни рат често бивао ограничен на историју једне суперсиле (и њених савезника) и њене спољне политике, где је још супарничка суперсила имала релативно равноправан положај у анализи, али се и она посматра-

ла искључиво на основу западних докумената или рада западних историчара у совјетским архивима. Донекле је ову брешу, у скорије време, била попунила Кембричка историја Хладног рата у 3 тома, коју је приредио и аутор књиге коју сада приказујемо, али и она, ипак, није била право синтетичко историографско дело, већ низ повезаних поглавља која су писали различити аутори, специјалисти за поједине области, тако да јој је недостајала јасна интегративна идеја која би прожимала све те научне доприносе.

Управо је скоро објављена књига професора Харвардског универзитета Од Арне Вестада *The Cold War: A World History* успела да највећим делом испуни такве строге научне критеријуме и понуди право сазнајно откривење за све професионалце и лаике који се интересују за историју тог периода. Професор Вестада заиста представља једно од најеминентнијих имена светске хладноратовске историографије, аутор је и приређивач бројних књига из историје Хладног рата и савремене историје Кине, док је његова ранија студија *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* била добитник престижне Банкрофтове награде и представљала је прекретницу у светским истраживањима Хладног рата у Трећем свету. Управо је под утицајем ове књиге, студија коју сада приказујемо успела да успешно обједини ауторов претходни фокус на Трећи свет са традиционалним схватањем улоге суперсила у том периоду, а који је био карактеристичан за раније синтезе. Осим увода и закључка, књига се састоји од 22 поглавља, која хронолошки и географски прате настанак, еволуцију и крај тог светског процеса, тражећи његове корене дубље у прошлости, али и анализирајући његове последице све до наших дана.

Ова књига се, иначе, заснива на вишедеценијским ауторовим истраживањима у архивским институцијама широм света, што чини њену јачу страну, тако да у критичком апарату, а и кроз саму нарацију, можемо пратити наводе из докумената из америчких, совјетских, британских, француских, немачких, источноевропских (укључујући и југословенске), кинеских, индијских, египатских и многих других архива. Већ по емпиријском критеријуму, али и по једном много ширем и интегративнијем погледу на читав свет, ова студија заиста представља праву светску историју. Аутор, исто тако, често не коментарише радове других историчара, јер напосто није било простора за све, али његове анализе и закључци везани за нека осетљива историјска питања показују његово дубинско познавање резултата светске хладноратовске историографије. Иако ова студија нуди небројено много већ познатих, као и неких нових чињеница, оне су све уклопљене у један нов и оригиналан теоретски оквир или су тумачене на сасвим нов начин или из другачијег угла, што све представља значајну новину за све оне који проучавају историју ове епохе.

Оно што је право освежење у овој књизи јесте једна много шира хронолошка, географска и теоријска перспектива кроз коју аутор посматара целокупан Хладни рат. Док је у ранијим историјама акценат стављан на крај Другог светског рата као почетак тог глобалног сукоба, а приоритет је искључиво даван политичким односима између САД-а и СССР-а, успут нагла-

шавајући идеолошку нетрпељивост али јој не дајући предност у односу на геостратешку суревњивост, Вестадова књига предност даје много дужим и идеолошки обојеним историјским процесима који су обликовали судбину ове две земље, као и читавог света током претходних сто година. По аутору, Хладни рат је био глобални сукоб две доминантне идеологије – капитализма и социјализма, а не само сукоб две велике силе, који је настао као последица великих глобалних политичких, економских, друштвених и технолошких промена са краја XIX века, врхунац је доживео у деценијама после Другог светског рата, док су исте такве корените промене крајем XX века допринеле и окончању читавог овог периода.

Управо су такве свеобухватне промене и довеле до Првог, па и Другог светског рата, доприневши тако да САД постане отелотворење глобалног капитализма, док се СССР претворио у посвећеног глобалног супарника једног таквог доминантног друштвено-политичког система. У неку руку, како то аутор види, ове две универзалне идеје су изабрале своје носиоце, а нису носиоци изабрали такве идеје, односно Америка и Русија, свака са својом огромном моћи и месијанском историјском концепцијом из прошлости, биле су идеалне да представљају и промовишу ове две идеолошке струје на глобалном нивоу. Зато се код Вестада Други светски рат не чини као вододелница између два велика историјска периода, већ само као једна трагична историјска епизода где су се још јаче искристалисале супротности између све утицајнијих идеологија и њихових активних заговорника у Вашингтону и Москви, а којима су само привремени противници били нацистичка Немачка и милитаристички Јапан, еманације најекстремнијег облика капиталистичког друштвеног система. Осим тога, по Вестаду, Хладни рат није био ни „дуги мир“, како је читав период раније окарактерисао Џон Луис Гедис, односно он је можда био такав за Европу, али историја Трећег света сведочи о времену жестоких сукоба, насилних промена и великих трагедија. Исто тако, ни подизање Берлинског зида за аутора не представља симбол и угаони камен Хладног рата, како многи то схватају, већ само епизоду којом се читав процес стабилизовао у европском контексту, а да његов ток и природа тим чином нису нигде били нарушени.

Истовремено, аутор никако не покушава да негира постојање и паралелних политичких, економских и друштвених процеса који су трајали напредо са Хладним ратом (деколонизација, економски успон Азије, технолошка револуција, свемирска истраживања, борба против болести), али је глобални сукоб између капитализма и социјализма чинио тај општи и неизбежан контекст који је надкрилио све те појединачне догађаје и процесе, утичући на конкретне околности њиховог остварења и њиховог исхода. Напросто, људски живот, у свим његовим сегметима, био је дубоко обележен глобалним идеолошким сукобом, иако је, како опрезно наводи аутор, могуће да ће будуће генерације историчара читав овај период првенствено посматрати из угла настајања америчке хегемоније, економског успона Кине и Индије, информатичке револуције и томе сл. Широко теоретски и хронолошки оквир и јасна децентрализација Хладног рата са нивоа две суперсиле и два блока на

ниво читавог света и свих његових актера, великих и малих, представљају истакнуту црту ауторових настојања. За сада, теоретски и хронолошки оквир који нам овде пружа Вестад чини се најприхватљивији на овом сазнајном нивоу светске историографије, што је и велика новина коју доноси ова књига.

Као што смо већ навели, врхунац читавог хладноратовског процеса чинило је 45 година од завршетка Другог светског рата, којима је и посвећено 20 поглавља ове књиге. Аутор детаљно прати ток, еволуцију и крај Хладног рата од његових почетака у Европи, глобализације на простору Азије, Африке и Латинске Америке, као и формалног краја поново на европском континенту, тако да је по неколико поглавља посвећено једном хронолошком сегменту, пратећи га упоредо на неколико нивоа и на широком географском простору. Свако од поглавља обилује мноштвом података, тако да није могуће у једном приказу испратити све појединости које доноси ова књига, али су нови моменти и нова размишљања аутора о извесним хладноратовским проблемима од великог значаја за све истраживаче. Вестад не само што настоји да пажљиво испрати главне кризне моменте глобалног Хладног рата (Корејски рат, Вијетнамски рат, ратови на Блиском истоку, кубанска ракетна криза, рат у Авганистану и др.) већ велику пажњу посвећује и унутрашњој изградњи оба идеолошка блока, свим њиховим достигнућима и пропустима, указујући како је све то утицало на односе унутар самих блокова, као и на њихову интеракцију међу собом и са остатком света. Управо се у оваквим тренуцима испољава ауторово огромно, дубинско, али и објективно познавање задате теме и његово широко коришћење разноврсне светске архивске грађе, што омогућава да више или мање познате догађаје осветли на оригиналан начин или их стави у другачији контекст у широком теоретском оквиру који је претходно поставио. Управо се таква објективност види у начину на који уравнотежено, без гнева и пристрасности, настоји да сагледа оба идеолошка система и обе суперсиле, као и све остале актере у овом глобалном процесу, представљајући њихове јасне предности и мане, велика постигнућа и катастрофалне промашаје, без настојања да се морално уноси или политички суди било коме од њих.

Тако кроз читаву књигу можемо видети да аутор настоји да подели одговорност за избијање и ток Хладног рата између обе суперсиле, често указујући на то да је већа одговорност била на оној јачој од њих две која Москва никако није желела да призна статус равноправне силе или искористи неке од повољних момената да се идеолошки сукоб оконча (Стаљинова смрт), већ се чврсто определила за политику обуздавања којом је лансиран тотални Хладни рат, прво у Европи, а онда широм света. Управо у једном таквом ставу Вестад види и касније узроке пропасти детанта јер је америчка јавност непрекидно показивала отворену неспремност да прихвати неку другу велику силу као потпуно равноправну са САД-ом на глобалном плану, што је коначно довело до неуспеха Никсон–Кисинџерове политике, чак више и од заоштравања односа између суперсила у Трећем свету. Таква једна неспремност, по аутору, лежала је и у темељу Реганове радикалне антикомунистичке политике. Оваквим закључцима Вестад никако не настоји да амнестира

совјетску политику, како унутрашњу (друштвена ригидност и економска неинвентивност) тако и спољну (корејски рат, мађарска криза, чехословачка криза, интервенција у Авганистану), често указујући на многе од совјетских пропуста и грешака, истовремено истичући и претерану убеђеност да се будућност налазила на страни социјализма, што је све стварало лажну самоувереност да је моћ совјетског блока била на врхунцу, иако се иза фасаде снаге и реда крила економска и друштвена стагнација и криза.

Осим тога, аутор је посветио велику пажњу и факторима који су допринели окончању Хладног рата, нудећи нека врло оригинална тумачења. Већ од средине 70-их можемо пратити процес економске и друштвене глобализације, блиско повезан са растом конзумеризма, који, како указује Вестад, није лансирао САД, али је све учинио да остане у центру тог глобалног процеса и искористи га као једно од оружја Хладног рата, делујући као привлачна сила за социјалистичка друштва, која су тада већ била у дубокој економској и друштвеној кризи. Мада аутор одаје признање Регану да је, за разлику од неких претходника, могао да размишља и ван идеолошког контекста Хладног рата, чиме је омогућио постизање низа споразума о разоружању који су уклонили претњу нуклеарног уништења, он такође истиче да је САД искористио снагу просперитета економски глобализованог света да удари у саме темеље супарничког блока, избијајући тло под ногама наивног, неодлучног, али и лажно самоувереног Горбачова, који ни сам није знао како да дефинише будућност своје земље и светског социјализма, чиме је непосредно допринео совјетском политичком самоубиству. Тако су народи Источне Европе, како наводи аутор, почели да следе више него привлачну поруку западног блока да су лична слобода и потребе биле изнад потреба читавог друштва, чиме је често била обележена свакодневица у совјетском блоку, што је постепено довело до делегитимизације комунистичких партија на власти и коначне пропасти социјализма у његовом лењинистичком облику.

Осим поглавља која се директно баве суперсилама, сва дубина ауторовог знања и снага његове аргументације нарочито су се исказали у поглављима која се тичу Трећег света. Ово је нарочито присутно у поглављима која се тичу Кине и Хладног рата, где је политика Пекинга, упркос првобитној изолованости, а потом услед блиских веза са САД-ом, приказана као кључни тег у прерасподели снага између два блока на глобалном нивоу. Вестад нам пружа обиље информација о кинеској улози свих тих деценија, а нарочито је важно његово запажање да је совјетски програм економске помоћи Кини 50-их био најамбициознији такав програм у историји и био је неупоредиво већи и од Маршаловог плана. Осим Кине, он нам пружа право освежење посебним поглављем посвећеним Индији и Хладном рату, доста занемареној теми, указујући како је Њу Делхи тежио да себе постави као вансистемског и независног играча, који је настојао да учи од обе суперсиле, али држећи се подалје од хладноратовске конфронтације и трудећи се да је преокрене у сопствену корист, штитећи се тако од непосредних суседа. У том кључу аутор посматра и еволуцију Покрета несврстаних земаља, као израза тежњи Трећег света за сувереношћу, солидарношћу и слободом акције, где нарочито наво-

ди пример Југославије као земље која је била један од највећих добитника, али и губитника Хладног рата, земље коју је тај глобални процес и држао на окупу и пружао јој оквир за активно деловање.

Покривајући простор Азије, Африке и Латинске Америке, Вестада посвећује велику пажњу различитим режимима који су се „маскирали“ као заговорници капитализма или социјализма, а у ствари су само настојали да добију подршку једне од суперсила или су остајали несврстани, вођени првенствено сопственим националним интересом, а не идеолошким жаром. Тако аутор указује да САД никада није схватио да су вијетнамски комунисти пре свега били борци за национално ослобођење и уједињење, а потом следбеници идеологије Маркса и Лењина, као што ни СССР није увек разумео да ли су арапске националне вође биле искрене у својој посвећености социјализму или су то само користиле трасирајући пут самосталног развоја. Исто тако, Вестада паралелно прати и еволуцију Трећег света од његове првенствене фасцинације социјалистичком модернизацијом у њеним различитим облицима, од популистичке до просовјетске, да би се читав процес наставио изузетно успешном интеграцијом дела Трећег света, нарочито азијских земаља, у свет глобалног тржишта, чиме је капитализам добијао потпуно другачији лик у односу на оно што је био сто година раније, чему смо и данас сведоци.

Уколико се дотакнемо закључка посвећеног свету у коме живимо, аутор указује на то да је много тога од Хладног рата, у виду економског и војног ривалства, али и у извесним идеолошким разликама, опстало до наших дана. Вестада прави врло далековид закључак да је САД протраћило своју победу у Хладном рату, виђену у Вашингтону као бланко чек за униполарну хегемонију, пре свега концентришући се на јачање америчке економске надмоћи у односу на друге актере, где је и подршка пљачкашкој приватизацији у Русији била део те приче, или ангажујући се у катастрофалним војним авантурама у којима су краткорочни циљеви често погрешно сматрани за дугорочну стратегију. Током последњих двадесетак година, како примећује аутор, САД је пропустио драгоцену прилику да иницира много инклузивнију међународну сарадњу, на много ширим основама, која би обухватила некадашње и будуће такмаце, а акценат би стављала на дугорочна савезништва, преговоре, свеопшти економски и технолошки развој. Управо се такав пропуст, по Вестади, пре свега видео у односу на Русију, која је остављена ван главних економских, политичких и војних интегративних процеса дуж њених граница, нимало дискретно јој указујући да се и даље налази са друге стране нове „гвоздене завесе“, чиме се само додатно потхрањивало руско осећање озлојеђености и неправде. Услед свега тога, закључује аутор, САД данас већином није спреман за велике изазове који леже у будућности, а то су успон Кине и Индије и историјски трансфер економске моћи од Запада ка Истоку, као и неминовно релативно опадање америчке моћи.

Све у свему, ова нова синтеза историје Хладног рата представља значајан пробој на пољу писања такве врсте студија ове историјске епохе, не само по свом иновативном теоријском оквиру, новим темама, детаљима и оригиналним закључцима већ и по широкој документарној основи која

представља путоказ за све историчаре како би требало писати и анализирати теме из светске историје. Ова књига ће несумњиво постати полазна тачка од које ће се даље истраживати специфичне теме из овог периода, а међу њима ће бити и теме из историје спољне политике Југославије, која исто тако заузима значајно место у овој студији, нарочито у контексту њених односа са земаљама Трећег света. Писцу овог приказа нарочито је драго да је аутор користио неке од његових радова током писања ове књиге, док се у овој књизи додатно захвалио и академику Љубодрагу Димићу и Миладину Милошевићу на помоћи током његових ранијих истраживања у Београду. Исто тако, овом приликом аутор ових редова би се захвалио и самом професору Вестаду што му је послао примерак ове значајне књиге чим је била објављена, желећи да она буде представљена српској научној јавности.

Јован ЧАВОШКИ

James A. Tyner. *From Rice Fields to Killing Fields: Nature, Life, and Labor under the Khmer Rouge*. Syracuse: Syracuse University Press, 2017, 241.

Током претходних деценија историја комунистичког покрета у Камбоџи, односно Комунистичке партије Кампучије (КПК), познатије под називом Црвени Кмери, привлачила је пажњу историчара, политиколога и социолога широм света. У периоду од 1975. до 1979. године Црвени Кмери, предвођени партијским вођом Пол Потом, успели су да спроведу, до тада мало виђен у историји, програм радикалне и фундаменталне друштвене, политичке, економске и културне трансформације Демократске Кампучије (званични назив од 1975. до 1979), који је резултирао смрћу близу два милиона људи од глади, болести или државног насиља. Добро познати аутори као што су Бен Кирнан, Дејвид Чендлер, Карл Џексон, Мајкл Викери, Крејг Ечесон, Стив Хедер, Анри Локар, Серж Тион и др. бавили су се раније идеологијом, политичком еволуцијом, друштвеним и економским деловањем Црвених Кмера, нарочито се концентришући на питања геноцида, али су исцрпили научне студије о овој тематици и данас углавном остале ограничене на радове ових истраживача.

Управо због тога књига професора Државног универзитета Кент Џејмса Тајнера *From Rice Fields to Killing Fields: Nature, Life, and Labor under the Khmer Rouge* представља нови тип научне студије која, већином ослањајући се на документарну грађу из камбоџанских архива, настоји да пружи фундаментално другачију интерпретацију политичке економије Црвених Кмера, али и саме проблематике геноцида коју су анализирали горепоменути ау-